

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Любов Іванівна Дігтяренко,
директор Великоновосілківської гімназії
ЗНЗ I-го ступеня,
лауреат Всеукраїнського конкурсу
«Директор XXI ст. (2012–2013 рр.)»,
смт. Велика Новосілка, Україна

УДК 37.015.3

ПРОЕКТУВАННЯ РОЗВИТКУ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ В ЗАКЛАДАХ НОВОГО ТИПУ

Стаття об опыте привлечения к учебно-воспитательному процессу образовательных технологий, создание психологического климата взаимодействия, направленного на развитие одаренности ребенка, научно-методические подходы организации работы с одаренными детьми; определение перспективных направлений и форм социальной и педагогической поддержки способных и одаренных детей и их социально-психологическое сопровождение.

Ключевые слова: способности, одаренность, творческая одаренность, креативность, одаренный ребенок.

The article is devoted to the experience of applying new methods and educational technologies into the educational process, the creation of special psychological interaction sphere aimed at the development of a gifted child, the article deals with methodological approaches to organizing work with gifted students, finding out promising directions and forms of social, psychological and educational support of capable and gifted children and the conditions of social psychological and pedagogical support.

Key words: abilities, talents, creative gift, creativity, a gifted child.

У Доктрині національної освіти, що визначає стратегію та основні напрями розвитку освіти України в XXI ст., записано: «система освіти має забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості». Як свідчать нормативні документи, проблема обдарованості стає актуальною. Нова українська середня освіта має забезпечувати всебічний розвиток індивідуальності людини як особистості та найвищої цінності суспільства на основі виявлення її задатків, здібностей, обдарованості і талантів. Інтелектуальні здібності підростаючого покоління потребують всебічного розвитку і повноцінної реалізації, адже талановита молодь – це

головний ресурс процвітання нації в умовах панування високотехнологічної та інтелектуальної моделі світової економіки [1].

Відповідно до теорії Дж. Рензуллі, обдарованість є поєднанням трьох основних характеристик:

- 1) інтелектуальних здібностей (що перевищують середній рівень);
- 2) креативності (несхожість, нестандартність рішень);
- 3) наполегливості (мотивація, орієнтована на задачу).

«Креативність – означає копати глибше, дивитися краще, виправляти помилки, розмовляти з кішкою, пірнати в глибину, проходити крізь стіни, запалювати

сонце, будувати замок на піску, вітати майбутне» (Е. Торренс). Обдарованість – це індивідуальний когнітивний, мотиваційний і соціально-особистісний потенціал, що дозволяє отримати високі результати в одній чи декількох сферах діяльності.

У гімназії створено програму «Обдарована дитина», що спрямовує, координує діяльність навчального закладу щодо створення максимально сприятливих умов для інтелектуального, духовного, морального, естетичного, фізичного розвитку обдарованих дітей та молоді, які є творчим потенціалом українського народу.

Метою програми є виявлення обдарованих учнів, що навчаються в гімназії, створення оптимальних умов для розвитку їхніх природних можливостей та адаптації до життя у суспільстві.

Завдання: комплексне дослідження різних типів здібностей у дітей, які навчаються у гімназії; створення банку даних обдарованих дітей у закладі; розробка індивідуальних програм розвитку таких дітей; забезпечення сприятливих умов для самовираження обдарованої дитини за рахунок варіативного компоненту шкільної програми, різних методів і форм навчання, позакласної та позашкільної виховної діяльності; надання психологічної підтримки обдарованим дітям; здійснення просвітницької діяльності з батьками щодо розвитку здібностей у дітей; підготовка педагогічних працівників для діяльності з обдарованими дітьми.

Очікувані результати: виявлення та підтримка розвитку прихованої (потенційної) обдарованості, що з певних причин не виявилася у навчальній або іншій діяльності дитини; індивідуалізація обдарованих дітей; вдосконалення навчально-виховного процесу через проведення предметних олімпіад, конкурсів-захистів робіт учнів членів МАН, турнірів, ділових ігор та інших активних форм навчання та розвитку для максимальної реалізації учнями гімназії власних здібностей; адаптація обдарованої дитини до навчання у гімназії; збереження її здоров'я через оптимізацію навчального навантаження; самовираження та самоствердження, через підтримку й розуміння з боку учасників навчально-виховного процесу (батьків, учителів); застосування здібностей і талантів у житті.

Основні тези. Вимоги до освіти ХХІ ст. потребують залучення до навчального процесу нових методів, освітніх технологій, створення особливого психологічного поля взаємодії, спрямованого на розвиток обдарованої дитини. Сучасна модель освіти містить чотири компоненти, що взаємопов'язані, проте жоден з них не замінюється іншими:

- 1) предметні знання (уміння, навички);
- 2) способи діяльності;
- 3) досвід творчої діяльності;
- 4) емоційно-ціннісне ставлення до світу.

Знання є базою інтелектуального розвитку (за Л. С. Виготським «навчання веде за собою розвиток»), а високий рівень розвитку забезпечує успіх у навчанні. Світовий досвід свідчить, що ХХІ ст. є епохою інформації, саме тому в інноваційних зарубіжних навчальних закладах поширюються надпрограми

розвитку творчості та інтелекту. Структура надпрограми інтелектуального розвитку містить такі основні блоки:

- 1) аналіз і виділення головного;
- 2) порівняння;
- 3) узагальнення;
- 4) конкретизація;
- 5) доведення і спростування;
- 6) визначення і оцінка понять;
- 7) творчі вміння.

Уміння формуються поетапно, цілеспрямовано, засобами навчальних предметів, а також на спеціальних заняттях «Навчайся думати, творити». У позакласній діяльності (гуртки, факультативи, МАН) ці вміння допомагають виробити методи наукового пізнання і збагатити інтелект надійною операційною основою. Творча особистість, її розвиток і виховання вимагають адекватних дидактико-методичних засобів. Особистісно орієнтоване навчання спрямоване на пошуки ефективних, оптимальних його форм і методів, що пов'язані з пошуком власної педагогічної технології.

Аналізуючи зміст та форми організації навчального процесу в гімназії, необхідно вказати підвищені вимоги до знань учнів, вияв та розвиток їхніх здібностей. Цьому сприяють такі умови, як: впровадження індивідуальних навчальних планів; розробка, впровадження і корекція програм предметів розвивального циклу; викладання нових профільних курсів. У зв'язку з цим, педагогічний колектив поставив мету – самовдосконалюватися, розвивати самостійність в діяльності учителя і учня, творче ставлення до будь-якого завдання. Її реалізація унаочнюється у формах і методах навчання. Інтерес учителів до нестандартних навчальних занять збільшується, адже спонукає до творчості, надає можливість самореалізації, підвищення майстерності.

Нова трьохблокова організація навчального процесу (30 хв – вивчення нового, 30 хв – осмислення, закріплення, 30 хв – творча діяльність) дає змогу поєднувати пріоритетні риси обох типів навчання (репродуктивного і творчого). При цьому педагогічний колектив дотримується засад особистісно-діяльничої концепції навчання, коли учень є суб'єктом, а не об'єктом навчання. Організація активної пошукової діяльності учня на заняттях продовжується і в позаурочний час. Таким чином, урізноманітнення форм і методів навчальних занять базується на стратегічних цілях, завданнях навчального закладу, а також на новій філософії освіти.

Напрями реалізації програми

Система пошуку обдарованої дитини в гімназії

Для виявлення обдарованої дитини підбираємо комплекс діагностичних методик, простих у застосуванні та обробці, що не потребують спеціальних технічних умов та матеріальних затрат. Використання не вимагає спеціальної психологічної підготовки вчителя. Ці методики спрямовані на визначення рівня загальних здібностей, лінгвістичних, математичних, творчих та спеціальних здібностей дітей віком 10–12 років.

Для більшої достовірності інформацію про дітей збираємо з різних джерел. Спеціально підібрані анкети для батьків та учителів доповнюють інформацію про дітей, спостереженнями на навчальних заняттях, у позаурочний час, під час корекційної роботи з психологом та в домашніх умовах.

У дітей, які показали високі результати під час виконання тестоподібних завдань за методикою Лемехової, досліджуємо рівень розвитку загального інтелекту IQ за методикою «Шкала прогресивних матриць» Дж. Равена. Результати комплексного дослідження аналізуємо. Інформацію про дітей з високими показниками математичних, лінгвістичних, загальних здібностей, IQ та тих, які мають спеціальні і творчі здібності заносимо до банку даних обдарованих дітей гімназії.

Інформацію, одержану в результаті тестування дітей, анкетування вчителів і батьків доповнюємо досягненнями учнів на олімпіадах з базових дисциплін, захистах наукових робіт МАН та інших конкурсах, змаганнях різних рівнів. Вивчення дитини має на меті встановити не лише сильні, а й слабкі сторони її психіки. Інформація фіксується в індивідуальній картці дитини. Лише за такої умови навчання й розвиток можуть бути ефективним.

Організація та напрями психолого-педагогічного супроводу обдарованої дитини в гімназії

1. Методичний

1.1. Підготовка педагогічних кадрів для психолого-педагогічної підтримки обдарованої дитини та їхніх батьків:

- педрада: «Сучасні психолого-педагогічні підходи до розвитку обдарованості учнів в умовах особистісно орієнтованого навчання та виховання»;
- семінари-практикуми для вчителів (заступники директора з навчально-виховної роботи);
- інструктивно-методичні наради;
- робота ШМО вчителів-предметників, класних керівників, практичного психолога і педагога-організатора;
- засідання творчих груп вчителів-предметників за темою «Розвиток інноваційної особистості у процесі використання проектних, інформаційно-комунікативних технологій в навчально-виховний процес».

1.2. Створення шкільних програм психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей адміністрацією та вчителями.

1.3. Розробка системи просвітницьких заходів для батьків, учителів, учнів гімназії з проблем обдарованості.

1.4. Розробка індивідуальних програм розвитку здібностей обдарованої дитини учителями-предметниками гімназії.

1.5. Розробка програм факультативних занять вчителями-предметниками з урахуванням пізнавальних потреб обдарованої дитини.

2. Просвітницько-інформаційний

2.1. Ознайомлення батьків, учителів з психологічними особливостями розвитку обдарованих та здібних дітей. Надання рекомендацій та порад батькам

щодо створення максимально сприятливих умов розвитку, серед яких:

- дотримання санітарно-гігієнічних вимог;
- методичні рекомендації щодо організації виконання домашнього завдання;
- забезпечення довідниковою літературою, що виходить за межі шкільної програми;
- підтримка інтересів, занять обдарованої дитини, активізація пізнавальної діяльності.

2.2. Надання інформації про форми позакласної та позашкільної діяльності з обдарованою дитиною (шкільні гуртки, факультативи, МАН, заняття у секціях, студиях, гуртках, ЦДЮТ, спортивній, музичній школах, СЮН).

2.3. Інформування про проведення конкурсів, олімпіад, змагань різних рівнів для забезпечення можливості реалізувати обдарованою дитиною власні здібності.

3. Практичний

3.1. Реалізація завдань районної програми, шкільних програм (планів, проектів) психолого-педагогічного супроводу обдарованої дитини, де вказано:

- менторів, які координують в гімназії цю діяльність;
- напрями психолого-педагогічної підтримки, які реалізують учителі-предметники, класний керівник;
- систему заходів, що сприятимуть розвитку здібностей обдарованої дитини.

3.2. Впровадження у діяльність закладу системи просвітницьких заходів з батьками, учителями, учнями щодо проблеми обдарованості.

3.3. Застосування індивідуальних програм розвитку здібностей обдарованої дитини вчителями-предметниками.

3.4. Використання факультативних занять, індивідуальних годин для розвитку здібностей обдарованих учнів.

3.5. Забезпечення доступу обдарованої дитини до довідкової літератури, посібників та використання ІКТ.

3.6. Консультування вчителів, учнів та їхніх батьків з питань виявлення та психолого-педагогічного супроводу обдарованої дитини.

3.7. Складання освітніх маршрутних аркушів обдарованих дітей.

Модель психолого-педагогічного супроводу обдарованої дитини в гімназії

1. Створення цільового проекту «Обдарована дитина».

2. Забезпечення психологічного супроводу діяльності з обдарованими учнями. Методи психолого-педагогічного супроводу особистості: метод моделювання проблемно насиченого виховного середовища, метод стимулювання групової та індивідуальної рефлексії, метод проблемно-конструктивного тренінгу, метод педагогічного сприяння, метод емпіричної акумуляції, метод суб'єкт-суб'єктного діалогу.

3. Забезпечення пошуку, підтримки та створення належних умов для розвитку обдарованої молоді через

варіативну складову навчального плану гімназії, залучення сім'ї, роботу психолога, індивідуальні консультації, конкурси, олімпіади, інтелектуальні ігри, спрямовані на виявлення і самореалізацію обдарованих дітей.

4. Відслідковування результативності (участь у районних, обласних, республіканських конкурсах, фестивалях, олімпіадах, змаганнях тощо), якої домоглися обдаровані учні гімназії.

5. Облік обдарованих учнів, щорічне оновлення банку даних обдарованих дітей.

6. Коригування індивідуальних програм розвитку обдарованих дітей.

7. Реалізація дослідно-експериментальної діяльності в рамках науково-методичного проекту «Креативна освіта для розвитку інноваційної особистості».

8. Розробка проекту «Від творчого учителя – до креативного учня».

9. Організація семінарів класних керівників з питань: «Обдарована дитина: проблеми, шляхи розв'язання»; «Використання інноваційних технологій в діяльності з обдарованими дітьми».

10. Узагальнення та розповсюдження нових педагогічних технологій щодо організації індивідуальної роботи з обдарованими учнями.

11. Забезпечення педагогічної освіти батьків у сім'ях, де виховуються обдаровані діти, допомога батькам обдарованих і здібних дітей у виробленні виховної стратегії всебічного сприяння позитивної самореалізації.

12. Стимулювання діяльності вчителів та вихователів, які працюють з обдарованою молоддю.

13. Проведення науково-практичної конференції, засідань творчої групи, що присвячені проблемам розвитку творчого потенціалу вчителів та учнів закладу.

14. Використання Інтернет-мережі та медіа-освітніх технологій у навчально-виховному процесі.

15. Створення електронного каталогу нормативно-правових та науково-методичних матеріалів щодо організації діяльності з обдарованими учнями.

16. Складання «Методичного poradnika» щодо діяльності з обдарованими дітьми.

17. Публікації творчих робіт учнів та вчителів за результатами їхньої діяльності в електронному журналі, засобах масової інформації.

18. Захист учителями власних напрацювань (творчі звіти, науково-практичні конференції).

Таким чином, основою діяльності з обдарованими дітьми повинно стати реальне знання їхніх можливостей, прогнозування потреб і моделей розвитку особистості. Важливим є створення чіткої системи діяльності з названою категорією учнів, здійснення пошуку, відбору, творчого розвитку обдарованої та талановитої учнівської молоді в галузі науки, культури, мистецтва, спорту, а також створення сприятливих умов для реалізації потенціалу дітей.

Використані літературні джерела

1. Державна національна програма «Освіта (Україна XXI)».

2. Державна програма роботи з обдарованими молоддю на 2007–2010 рр. (Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р., № 1016).

3. Чернявська Л. Н. Психологічна підтримка творчості учнів // Обдарована дитина. – 1999. – № 4. – С. 17–23.

4. Паламарчук В. Ф. Особливості форм і методів навчання у закладах нового типу. – У кн.: Школи нового типу в Україні. – К., 1996.

5. Доротюк В. І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини // Обдарована дитина. – 2000. – № 1. – С. 15–17.

6. Лоткова І. В. Плекаймо обдарованість / І. В. Лоткова // Завучу. Усе для роботи. – 2009. – № 11–12.

7. Тітова О. О., Власенко Л. В. Інноваційні методи управління сучасною школою // Управління школою. – 2009. – № 6. – С. 7–25.